

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бунчук О. Право на життя в умовах війни від 04.05.2022 р. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Литвинюк Ілона Сергіївна
курсантка 203 навчальної групи
Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Діюче законодавство України передбачає загальні права дітей (на життя, охорону здоров'я, на громадянство) та особливі права дітей (які перебувають у складних життєвих обставинах, які позбавлені батьківського піклування, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, а також права та пільгові умови праці неповнолітніх).

Однак від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну (24 лютого 2022 року) і до сьогоднішнього дня у зв'язку з введенням воєнного стану права дітей обмежені. Основна проблема полягає в тому, що практично всі права дітей порушуються РФ в ході війни. Росія постійно порушує Женевські конвенції, не дотримується міжнародних декларацій, норм міжнародного гуманітарного права. Російські збройні сили також системно порушують Конвенцію ООН про права дитини. До основних порушень прав дітей належать: використання заборонених засобів та методів ведення війни, в тому числі щодо дітей; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей; вбивства і каліцтва; зґвалтування та інші форми сексуального насильства; напади на школи, лікарні, позашкільні заклади розвитку та на захищених осіб, які пов'язані з ними; блокування евакуації дітей з зони бойових дій; порушення права дитини на фізичне та психічне відновлення тощо. Означені правопорушення є міжнародними злочинами та не мають строків давності. Українська влада та український народ разом з міжнародною спільнотою впровадили механізм відновлення та захисту прав українських дітей. Посилено оборонну сферу, евакуаційні та інформаційно-роз'яснювальні заходи, здійснюється фіксація правопорушень.

Опрацьовуючи національні словники, можна визначити термін «діти» як особливу соціально-демографічну групу населення, яка має не лише визначені законом вікові межі, а й свої специфічні потреби, інтереси, права [1, с. 71]. В Конвенції ООН «дитина» - це кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше [2], аналогічно визначено у п. ст. 2 Європейської Конвенції про громадянство [3]. Цивільний кодекс [4] розмежовує поняття «дитина», «малолітні діти», «неповнолітні діти». Згідно Закону України «Про охорону дитинства» дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше; дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій або збройних конфліктів – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала

фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні (ст. 1) [5]. Отже, за загальним правилом, дитиною є особа до досягнення нею повноліття.

Науковці вважають дитинством період від народження до повної соціальної та психологічної зрілості, становлення дитини повноцінним членом громадянського суспільства. За ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття.

Держава повинна забезпечувати дитині всі права. Ці права мають мати усі діти незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або інших обставин, що стосуються самої дитини чи її сім'ї. Дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і можливості розвиватися фізично, розумово, морально, духовно, соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності.

Самі ж права дитини закріплені в ряді нормативно-правових актів. Водночас основним спеціальним нормативно-правовим актом, який їх передбачає, є Закон України «Про охорону дитинства». Трудове законодавство також передбачає ряд особливих прав і пільгових умов щодо роботи неповнолітніх. Цивільним кодексом України окремо визначаються цивільні права малолітніх та неповнолітніх дітей.

Однак очевидно, що права дитини під час війни порушуються, Російська Федерація забирає у дітей безтурботне дитинство та порушує різні права. Найбільше постраждало дітей у Донецькій, Харківській, Київській, Чернігівській, Луганській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій, Сумській та інших областях України. Бомбардуваннями та обстрілами збройних сил РФ пошкоджено тисячі закладів освіти. Частину з них зруйновано повністю. В більшій чи меншій мірі війна перешкоджає нормальному розвитку кожної дитини [6].

РФ використовує заборонені засоби та методи ведення війни, в тому числі щодо дітей. Російські війська неодноразово застосовували недозволену

зброю. Наприклад, 4 квітня 2022 року окупанти обстріляли касетними боеприпасами цивільну інфраструктуру Миколаєва внаслідок чого загинула 1 дитина, а 30-31 березня на Слобожанщині були використані фосфорні боеприпаси, якими поранено 4 дітей. Війська РФ свідомо і регулярно здійснюють обстріли житлових кварталів, соціальної інфраструктури, об'єктів життєзабезпечення [7].

РФ створює гуманітарну кризу в окупованих населених пунктах. На окупованих територіях жителі часто страждають від голоду через навмисні дії від військ РФ. У Херсоні окупанти захопили склад із ліками, продуктами та дитячим харчуванням. Зафіксовано систематичні випадки, коли росіяни не пропускали гуманітарну допомогу, перешкоджали виїзду мешканців під час облоги, розкрадали і знищували магазини та склади з продуктами і навіть безпосередньо відбирали їжу в місцевих жителів [7].

Військові РФ порушують право на життя і захист від жорстокого ставлення. Російські військові вдаються до катувань цивільного населення, зокрема дітей. Наприклад, в Ізюмському районі на Слобожанщині виявлено закатовані та спалені тіла трьох осіб, одне з яких належить дитині [7].

Військові РФ порушують право дітей на охорону здоров'я. Вони обстрілюють лікарні та створюють інфраструктурні медичні проблеми: ускладнений доступ до медичних засобів; медперсонал зі збільшеним робочим навантаженням і ускладненим доступом до дітей, через бойові дії не може надавати їм якісних і своєчасних медичних послуг [7]. Діти народжуються в складних умовах, немовлята помирають. Діти, які довго перебувають у бомбосховищах, не завжди мають належне харчування, питну воду та санітарно-гігієнічні умови. Через відсутність сонячного світла у дітей розвиваються хвороби. У дітей з закладів інституційного догляду, які знаходяться у місцях бойових дій є проблеми з централізованим забезпеченням ресурсами та запасами.

Російські військові вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Так, після звільнення окупованих міст і сіл Полісся, Сіверщини й Слобожанщини стало відомо про масові випадки зґвалтувань

окупантами, зокрема, на жаль, і дітей [7]. Наприклад, у місті Буча російські окупанти зґвалтували одинадцятирічного хлопчика тощо [8]. Відомо про випадок, коли російський військовий зґвалтував немовля, знявши це на відео [9]. Крім завданої дитині шкоди, цю ситуацію можна класифікувати і як злочин щодо використання дітей у порнографічних матеріалах. Існують також випадки завдання психічних травм через скоєння сексуальних злочинів на очах у дітей, зокрема коли жертвами зґвалтування є рідні дитини.

Російські військові порушують право дитини на захист від вербування і участі у війні. Військові РФ використовують українських дітей із тимчасово окупованих територій у воєнних цілях. Зокрема, дітей і підлітків змушують поширювати через пропагандистські ресурси та діставати воєнну інформацію: розташування української військової техніки, складів зброї, блокпостів тощо. Окупаційна влада так званих «ЛДНР» проводить мобілізацію неповнолітніх. Також на окупованих територіях постійно проводиться зйомка пропагандистських сюжетів із використанням дітей. Так, у захопленому Мелітополі дітей змушували одягати георгіївські стрічки та декламувати вірші про війну. У Маріуполі задля створення пропагандистського контенту відкрили «дитячий центр» у приміщенні, де немає ані світла, ані води [10].

Росіяни порушують право на освіту. Освіта має бути доступною і безпечною. Однак зруйновані школи, дитячі садочки, інші заклади середньої та вищої освіти. В умовах активної війни навчання, зазвичай, не є пріоритетним завданням, адже великих зусиль діти та їхні батьки докладають до того, щоб просто вижити. Вживання займає більшу частину часу і змінює звичний розпорядок дня дитини, хай то через обстріли, повітряні тривоги чи переховування в укриттях. Існують проблеми доступу й до дистанційної освіти з низки причин, а в окупованих населених пунктах росіяни примусово змінюють навчальні програми на власні пропагандистські. З освітою в евакуації також є проблеми. Так, у випадку вимушеного переселення по Україні потрібен час на оформлення в той чи інший навчальний заклад або матеріальне забезпечення для дистанційної освіти. За кордоном до цих

перешкод додається мовний бар'єр та можливі загальні труднощі з адаптацією до нового середовища, відмінностей у навчальних програмах та інші [7].

Росіяни нищать інфраструктуру для позашкільного розвитку дітей, тобто порушують право на дозвілля і культурний розвиток. В окупації чи на території бойових дій про це не йдеться, однак навіть у відносно безпечних чи вже звільнених від окупації містах є зруйновані заклади культури, спортивної та розважальної інфраструктури. Наприклад, у Києві 20 березня війська РФ обстріляли торговельно-розважальний центр. Всесвітньо відомим є також випадок із авіаударом по драматичному театру в Маріуполі [7].

Росіяни блокують евакуацію та обстрілюють евакуаційний транспорт з дітьми, тобто порушують ст. 17 Женевської конвенції про захист цивільного населення підчас війни [11]. Збройні сили РФ порушують домовленості про евакуацію та зелені коридори. Зафіксовано численні випадки ведення вогню по цивільних авто. Зруйновані вокзали й дороги ускладнюють виїзд із небезпечних місць. Людям заважають навіть отримати інформацію про можливість евакуюватися. Вразливою категорією дітей є мешканці закладів інституційного догляду, якими опікується держава. Їхній виїзд під час воєнних дій залежить від координації керівників із військовими адміністраціями, а також від можливості організувати дітям безпечну евакуацію чи захист у закладі.

У дітей порушено право на фізичне і психічне відновлення. Це особливо стосується дітей, які зазнали катувань, принижень, експлуатації чи будь-якого насильства. У місцях окупації і активних бойових дій неможливі комфортні умови для психічного відновлення дітей і систематично надавати психологічну підтримку. Тому проблеми у сфері психічного здоров'я можуть мати довгострокові наслідки, спричинити депресію, фобії внаслідок побачених подій і проявитися не одразу [7].

Росіяни викрадають і примусово вивозять дітей, чим порушують ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення підчас війни, ст. 78 Додаткового протоколу до Женевської конвенції [12], ст. 21 Конвенції ООН про права дитини, ст. 283 Сімейного кодексу України. Це загрожує

незаконному усиновленню українських дітей російськими громадянами. Ця політика спрямована на примусову русифікацію і руйнування української ідентичності дитини. Депортованих відправляють у віддалені та депресивні регіони Росії, вилучають українські документи, особисті речі і засоби зв'язку, натомість видають документи, які забороняють залишати ці регіони протягом двох років. Під час депортації діти вимушені проходити через фільтраційні табори, перебуваючи там у часто шкідливих для здоров'я умовах. Крім депортації у РФ і Білорусь, існує ризик торгівлі та викрадення дітей, подальша доля яких невідома. Це ускладнює пошук і повернення українських дітей.

На основі викладеного можна зробити наступні висновки. Дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше. Права дитини – це спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування та досягнення зрілості. Однак РФ своїми діями постійно порушує права дітей, а найпоширенішими злочинами є: використання заборонених засобів та методів ведення війни; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей у війні; вбивства і каліцтва дітей; згвалтування та інші форми сексуального насильства щодо дітей; напади та школи, лікарні, позашкільні заклади розвитку та на захищених осіб, які пов'язані з ними; блокування евакуації дітей з зони бойових дій тощо.

Це міжнародні злочини проти українських дітей і не мають строків давності. Національним та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнних дій, однак якщо одна зі сторін не виконує зобов'язання, то реалізувати їх складно. Однак українська влада та народ України, міжнародна світова спільнота та санкції, введені щодо Російської Федерації «запустили» цей механізм, зокрема, щодо відновлення та захисту прав дітей.

Українські громадяни добре ознайомлені з програмами допомоги, можливостями роботи та проживання за кордоном. Влада зарубіжних країн надає тимчасові притулки або заохочує до цього своїх громадян, їхні уряди забезпечують українців медичною допомогою, організовують шкільні та

позашкільні заняття для дітей. Сьогодні, окрім оборонної сфери, посилено евакуаційний механізм у Донецькій, Луганській, Харківській, Херсонській, інших областях та механізми доставки гуманітарної допомоги. Проводяться інформаційно-роз'яснювальні заходи про дії під час повітряної тривоги. Організовано способи фіксації усіх правопорушень, в тому числі щодо дітей, особливо злочинів. Ведеться облік внутрішньо переміщених осіб та осіб, які отримали тимчасовий захист та статус біженців. Паралельно підготовлені захисні споруди цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів. Український державний центр соціальних служб для молоді України / під ред. А.І. Капської. Київ, 2000. 260 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) Страсбург, від 6 листопада 1997 р. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) від 7 листопада 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#top>.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
6. Ювенальні прокурори: 361 дитина загинула внаслідок збройної агресії РФ в Україні 08.08.2022 URL: <https://wz.lviv.ua/news/469207-yuvenalni-prokurory-361-dytyna-zahynula-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-rf-v-ukraini>.
7. Війна. Злочини Росії проти українських дітей URL: <https://ukrainer.net/biznes-adaptuietsia/>.
8. Денісова Л.Л. «Прив'язали до стільця, щоб дивилася»: у Бучі окупанти згвалтували 11-річного хлопчика на очах у мами URL: <https://tsn.ua/ato/priv-yazali-do-stilcy-a-schob-divilasya-u-buchi-okupanti-zgvaltuvali-11-richnogo-hlopchika-na-ochah-u-mami-2032408.html>.

9. Володимир Зеленський. Гвалтували немовлят. Звернення Зеленського до парламенту Литви та народу URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Yg7x52DKCHU> .
10. Шість головних злочинів РФ проти дітей в Україні URL: <https://zaborona.com/shist-golovnyh-zlochyniv-rf-proty-ditej-v-ukrayini/>.
11. Женевська конвенція про захист цивільного населення підчас війни від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
12. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08 червня 1977 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

Лищенко Михайло Сергійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю (081) Право навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Старицька Ольга Олексіївна

доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ПРАВОВА ПОСЛУГА» ТА «ПРАВОВА ДОПОМОГА»

Питання правильного термінологічного вживання різних правових категорій та явищ завжди становить науковий інтерес для представників теоретичної юриспруденції, що у свою чергу становить доволі серйозне підґрунтя для практиків. Таким чином, на наше переконання, для більш ґрунтовного дослідження варто розпочати із аналізу законодавчого врегулювання категорій «правова допомога» та «правова послуга».

Звертаючись до питання законодавчого врегулювання дефінітивного визначення, варто наголосити на тому, що чинні нормативно-правові акти України дещо по-різному інтерпретують термін «правова послуга». Відтак,